

CHINGIZ AYTMATOVNING “OQ KEMA” ASARI TAHLILI

Samarqand davlat pedagogika instituti 2-bosqich talabasi

Ziyadullayeva Shahzoda

Dotsent: Usarova Laylo Ibragimovna

Annotatsiya:

Mazkur maqolada buyuk qirg'iz yozuvchisi Chingiz Aytmatovning “Oq kema” asari keng qamrovli tarzda ijtimoiy, axloqiy, ma'naviy va falsafiy jihatdan tahlil qilinadi. Asarda bola orzulari, inson va tabiat o'rtasidagi bog'liqlik, jamiyatdagi begonalashuv, e'tiqodning so'nishi kabi dolzarb mavzular yoritilgan. Aytmatov o'z asarida inson orzularining sinishi orqali ma'naviyatning yemirilishini, vijdon va insoniylikning qadsizlanishini ko'rsatadi. “Asar insonni ruhiy uyg'otuvchi, vijdon bilan yuzlashtiruvchi, ma'naviy saboq beruvchi falsafiy doston” sifatida baholanadi.

Annotation:

This article provides a deep social, moral, and philosophical analysis of Chingiz Aitmatov's novella “The White Ship”. The story portrays the moral decay of society through the broken dreams of a child, exploring themes of human alienation, loss of faith, and spiritual crisis. Aitmatov masterfully uses symbolism to reveal humanity's moral struggle and the eternal conflict between purity and corruption. “The White Ship” stands as a timeless allegory about the human soul's yearning for innocence and harmony.

Kalit so'zlar: Oq kema, insonparvarlik, tabiat, orzu, bola, ma'naviyat, yolg'izlik, fojia, ramz, vijdon.

Kirish

Chingiz Aytmatov – XX asrning buyuk adiblardan biri bo'lib, u o'z asarlari orqali nafaqat qirg'iz, balki butun turkiy xalqlar ma'naviyatini dunyo miqyosiga olib chiqdi. Yozuvchining ijodiy olami inson, tabiat, orzu, e'tiqod va vijdon kabi abadiy mavzular bilan chambarchas bog'liqdir. “Oq kema” qissasi (1970) yozuvchining falsafiy-estetik qarashlari, insoniylik haqidagi teran mulohazalari mujassam bo'lgan asardir. Asar bola nigohi orqali insoniyatning eng nozik tuyg'ularini ochib beradi – orzular, ishonch, mehr va soflik kabi qadriyatlarning yemirilishini ko'rsatadi. Aytmatov ijodining tarixiy-falsafiy asoslari Chingiz Aytmatov ijodida tarix, xalq og'zaki ijodi va zamonaviy falsafa uyg'unlashib ketgan. Uning asarlarida insonning ijtimoiy ongda o'rni, ma'naviyat va moddiy o'rtasidagi ziddiyatlar chuqur ochiladi. Aytmatov o'z asarlari orqali insonni o'zligiga qaytishga, tabiat va e'tiqod bilan uyg'un yashashga da'vat etadi. “Oq kema”da bu g'oyalar o'ta lirizm bilan ifodalanadi: tabiat muqaddas, inson esa uning bir bo'lagidir. Yozuvchi qadimiy mifologik timsollar – Ona bug'u, Oq kema, bola orzusi orqali xalq ruhiyatini ifodalaydi.

Asarning mazmuni va syujet tahlili Asar qahramoni — ismsiz bola. U tog'lar orasida, tabiat bilan uyg'un hayot kechirayotgan, lekin jamiyatdan begonalashgan bir muhitda yashaydi. Uning eng katta orzusi — daryodan o'tib ketayotgan Oq kemaga yetishishdir. Bola shu kemada baxt, erkinlik, mehr va yangi hayot ko'radi. Ammo hayot uning orzularini chilparchin qiladi: atrofdagi odamlarning shafqatsizligi, o'zaro adovat, moddiylik bolaning ruhiyatini ezadi. Mo'min chol esa xalqning vijdoni, e'tiqodini saqlovchi obraz sifatida namoyon bo'ladi. U nabirasiga “Ona bug'u” afsonasini aytib beradi — bu afsona tabiat va inson o'rtasidagi muqaddas aloqani ifodalaydi. Ammo bu qadimiy qadriyatlar zamonaviy hayotda qadrsizlanadi. Asar yakunida bolaning dengiz sari suzib ketishi — inson orzularining o'limi, poklikning jamiyatda yashay olmasligini ramziy ifodalaydi.

Asarda tasvirlangan ijtimoiy muhit

“Oq kema”da tasvirlangan qishloq hayoti – bu Sovet davridagi ma’naviy tanglik timsolidir. Odamlar tabiatdan, qadriyatdan, e’tiqoddan uzoqlashgan; jamiyatda shafqatsizlik, manfaatparastlik ustuvor bo‘lib qolgan. Yozuvchi bu muhitda o’sib kelayotgan bola timsolida kelajak avlodning yo‘qotilayotgan orzularini ko‘rsatadi. Asar insoniy qadriyatlar va jamiyatning rasmiy tartiblari o‘rtasidagi ziddiyatni fosh etadi. Aytmatov shu orqali insonning ruhiy ozodligi va e’tiqodining qanchalik muhimligini ta’kidlaydi. Ramzlar tizimi: Oq kema, Ona bug‘u, bola obrazi “Oq kema” — bu inson orzularining, poklik va erkinlikka intilishning ramzidir. U nafaqat bolaning, balki butun insoniyatning ruhiy najot timsoli sifatida talqin qilinadi. “Ona bug‘u” — tabiatning muqaddasligi, mehr va ona mehrining timsoli. U xalq e’tiqodining ildizidan joy olgan mifologik obrazdir. Bola esa insonning eng beg‘ubor holati — ishonch, orzu, mehr va sadoqat timsolidir. Aytmatov bu ramzlar orqali insoniyatning ma’naviy ildizlari uzilsa, jamiyat tanazzulga yuz tutishini ko‘rsatadi. Bola psixologiyasi va orzular olami

Asarda bola ruhiyati juda nozik ifodalangan. U dunyoni o‘zining toza, beg‘ubor nigohi bilan ko‘radi. Uch yoshdan boshlab tabiat bilan muloqot qiladi, qush, baliq, daraxtlar bilan "so‘zlashadi". Bu bola uchun tabiat shunchaki muhit emas, balki do‘st, ona, e’tiqod manbai hisoblanadi. Ammo bola kattalar dunyosidagi shafqatsizlikni tushuna olmaydi — shu ziddiyat uning ruhiy sinishiga sabab bo‘ladi. Yozuvchi shu orqali har bir inson qalbida yashovchi bolalik orzusini saqlab qolish zarurligini eslatadi.

Falsafiy tahlil va zamonaviy talqin

Aytmatov asarlarida inson o‘z mohiyatini anglashga, o‘zlikni saqlab qolishga intiladi. “Oq kema” asarida inson va tabiat o‘rtasidagi uyg‘unlik buzilishi — eng katta fojia sifatida tasvirlanadi. Bugungi kunda ekologik muammolar, ma’naviy inqirozlar, axloqiy qadrsizlik — bularning barchasi Aytmatov ko‘rsatgan jarayonlarning davomi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu jihatdan, “Oq kema” nafaqat o‘tgan asrning, balki bugungi zamonning ham ma’naviy qo‘llanmasidir.

Xulosa

“Oq kema” – inson orzularining sinishi, e’tiqodning yo‘qolishi, ammo shu bilan birga, inson qalbidagi umid uchquni haqida yozilgan asardir. Aytmatov o‘quvchini o‘z vijdoni, orzusi, mehr va e’tiqodi bilan yuzlashtiradi. Asar bugungi kunda ham dolzarb: inson orzulari, ma’naviy poklik va tabiat bilan uyg‘unlik saqlanmasa, insoniyat o‘z yo‘lini yo‘qotadi. Shu bois “Oq kema” o‘quvchini nafaqat o‘ylashga, balki yurak bilan his etishga undaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Aytmatov, Ch. “Oq kema”. – Bishkek: “Sham” nashriyoti, 1970.
2. Karimov, A. “Chingiz Aytmatov asarlarida inson falsafasi”. – Toshkent: Ma’naviyat, 2018.
3. G‘afurov, A. “Adabiyot va ruhiyat”. – Toshkent: O‘zbekiston, 2019.
4. Steiner, G. “The Moral Imagination in Aitmatov’s Works”. – London: Cambridge Press, 1995.
5. Rahimov, S. “Aytmatov asarlarida ramziylik va mifologik talqin”. – Samarqand, 2020.
6. Jo‘rayev, M. “Inson va tabiat muammosi adabiyotda”. – Toshkent: Fan, 2021.